

TÜRKİYE'DE EKONOMİK GELİŞMELER: 2008-2010

(06 Temmuz 2010)

Prof. Dr. Emin ÇARIKCI

ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ, İİBF, Uluslararası Ticaret Bölümü Öğretim Üyesi

A. Giriş:

Kasım 2000 Likidite Krizi ve Şubat 2001 Finans Krizi sonrası IMF destekli bir Ekonomik İstikrar Programına ek olarak, ekonomi yönetiminde politik müdahaleleri asgari düzeye indirebilmek için BDDK ve Kamu İhaleleri Üst Kurulu gibi **10 Üst Kurul kurulmuş**, ilaveten, Bankalar Kanunu, Hazinesinin İç Borçlanma Kanunu ve Merkez Bankası'nın bağımsızlığı yasası gibi kurumların özerkliğinin ve Türkiye'de siyasi istikrarın sağlanmasının müspet etkileri, ayrıca Ekonomik Programda mali disipline uyulmasının piyasalara güven vermesi sonucu Türk ekonomisi 2002 – 2007 döneminde yıllık ortalama %7'lik bir büyüme göstermiş, bu oran 2008'de %0.7'ye 2009'da ise %-4.7 negatife dönüşmüştür.

Bu makalenin amacı; **her ekonominin temel hedeflerinden** birincisi yıllık **enflasyonu düşürmek** ve ikincisi de istikrarlı bir şekilde her yıl %6 dolayında **pozitif büyüme** olduğuna göre, 2001'den 2006'ya bu iki veride ki gerçekleştirmeleri belirtmek ve 2008 – 2010 dönemindeki ekonomik gelişmeleri detaylı bir şekilde incelemektir. Yıllık enflasyon artışları, TÜFE ve ÜFE (TEFE) bazında sırasıyla 2000'de %31,0 ve %32,7, 2001'de %68,5 ve %88,6, 2002'de %29,7 ve %30,8'e, 2003'de %18,4 ve %13,9'a, 2004'de %9,3 ve %13,8'e, 2005'te de %7,7 ve %2,7'ye, 2006'da ise %9,7 ve %11,6, 2007'de %8,4 ve %5,9'dur. **GSYH** (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) **büyüme hızı ise**, 2000'den 2001'e %6,8'den %-5,7'ye gerilemiştir. Bu oran 2002'de %6,2, 2003'de %5,3, 2004'de %9,4, 2005'te %8,4, 2006'da %6,9, 2007'de %4.7'lik bir artış göstermiştir. **Bu makede** Eylül 2009'da **revize edilmiş Orta Vadeli Program (2010-2012) hedefleri de Tablo 5'de** yer almış, ayrıca **Küresel Kriz ve Türkiye'ye etkileri** konusu da ele alınmıştır. **2006-2007** yıllarındaki dış ticaret, enflasyon ve devlet bütçesi gibi diğer ekonomik gerçekleştirmeleri de **Tablo-1'den** takip edebilirsiniz.

B. 2008-2010'DA EKONOMİK GELİŞMELER

1. Yeni GSYH ve FBG Hesaplanması

2007 yılı için (yeni seri) toplam üretimde **GSMH** (dış ekonomik ilişkiler dahil yıllık toplam mal ve hizmet üretimi) yerine sadece **Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH)** kullanılmaya başlanmış ve önceki yıllara ait GSMH'ler de GSYH'ye dönüştürülmüştür. **2008'de GSYH** (yurt içindeki toplam mal ve hizmet üretimi) **büyüme hızı**, küresel ekonomik kriz ve iç siyasi istikrarsızlıklar sonucu, **%0,7'ye inmiş**, 2009 yılında ise %-4.7 gerileme, Ocak-Mart 2010 döneminde ise, 2009'un aynı dönemine göre, %11,7'lik bir artış göstermiştir. Detay için bakınız s.14.

Türkiye’de Şubat 2008’e kadar **Milli Gelir veya GSYH hesaplamaları** DİE (TUİK) tarafından 1990 yılından beri 1987 temel yılına (sabit fiyatlarına) göre hesaplanmaktaydı. **1990 yılındaki yeni hesaplamaya** geçildiğinde, geçmiş yıllara ait Milli Gelir rakamları **%30-35 aralığında artmış idi**.

Mart 2008’de temel yıl 1998’e (yeni seriye) çekildiğinde de, TUİK’in yeni hesaplamasına göre, önceki ve son yıllara ait **Milli Gelir ve Fert Başına Gelir (FBG) değerleri yine %30 dolayında artmış oldu**. Eski ve yeni serilere göre ortaya çıkan %30 dolayındaki bu artışların en önemli sebebi ise kayıt dışı istihdam ve ekonomik faaliyetlerin, AB standartlarında daha gelişmiş teknikler kullanılarak hesaplanması ile gerçek ekonomik potansiyelimizi ve zenginliğimizi ortaya çıkartma gayretidir.

Nitekim, eski ve yeni seriye göre, sırasıyla, GSMH milyar \$ olarak, 1998’de 200’den 271’e, 2002’de 184’ten 230.5’e, 2006’da 402’den, 526.4’e, 2007’de ise 502’den 656,7 milyar \$’a çıkmıştır. TUİK , 31 Mart 2008’den itibaren GSMH’den vaz geçip, sadece GSYH’yi hesaplamayı tercih ettiği için, yeni seriye göre geçmiş yıllara ait büyüme hızlarında değişmiştir.

Yine eski ve yeni seriye göre FBG, sırasıyla, **\$ olarak**, 2002’de 2.622’den 3.517’ye, **2006’da** 5.519’dan 7.609 \$’a, 2007’de ise 7.100 \$’dan 9.305 \$’a; çıkmıştır, SGP’ye göre FBG ise, **2003’te** 6.739 \$’dan 8.767 \$’a, 2006’da 8.576 \$’dan 11.588 \$’a çıkmış, **2007’de** ise 10 bin \$’dan 13.023 \$’a yükselmiştir.

Yeni seriye göre, Milli Gelir veya GSYH değerlerinin %30 dolayında artması sonucu, **Cari Açık/GSYH, Bütçe Açığı/GSYH, Bütçe Harcamaları/GSYH, Vergi Gelirleri/GSYH gibi oranlarda büyük düşüşler ortaya çıkmıştır**. Mesela, eski ve yeni seriye göre Bütçe Harcamaları/GSYH oranı 2004’de %35.3’ten %27.2’ye, 2007’de de %32.5’den %23.8’e inmiştir.

2. 2008’de GSYH Büyüme Hızı %0,9, Dolar bazında %14’lük artış;

2007’den 2008’e sabit fiyatlar ile **GSYH büyüme hızı %0,9 arttığı halde**, **GSYH** cari fiyatlarla 843.2 milyar TL’den, 950.1 milyar TL’ye çıkmış (%12.7 artış), **\$ bazında** 648.8 milyar \$’ dan, 741.8 milyar \$’a (**%14.3 artış**), Fert Başına Gelir’de (FBG) 9.191 \$’dan 10.436 \$’a çıkmıştır. Bu aşırı artışlara yol açan faktörler ise 2008’de; a) %10.1’lik enfasyon hızı, b) ortalama yıllık \$ kurunun 1.3’ten, 1.281’e inmesi ve ilaveten, c) %0,7’lik büyüme hızıdır.

Hesaplama şekli: Cari fiyatlarla GSYH’nın ortalama \$ kuruna bölünmesi ile (950.1/1.281=741.8 milyar \$) \$ cinsinden GSYH bulunur. Bu miktarın nüfusa bölünmesi ile de (741.8/71milyon kişi) 10.436 \$’lık FBG’e ulaşılır.

Tabi, \$ kurunun yükselmesi ile de, \$ bazında GSYH büyüme hızında daha yüksek bir düzeyde gerilemektedir. Nitekim, 2008’den 2009’a yıllık ortalama \$ kuru 1.3TL’den, 1.5 TL dolayına çıktığı(%15.5 artış) için **2009’da GSYH gerilemesi** %-4.7 olarak gerçekleşmesine rağmen, **\$ bazında GSYH** 2008’de 742 milyar \$’dan 2009’da 617.6 milyar \$’a (**%16 düşüş**) gerilemiştir. 2008’den 2009’a **FBG ise** 10.436 \$’dan, 8590 \$’a (%17 düşüş) inmiştir. Bakınız Tablo-1.

TABLO-1. TÜRKİYE'DE BAŞLICA EKONOMİK GÖSTERGELER:2006-2010 (06 Temmuz 2010)

KATRİLYON TL = MİLYAR TL	2006	2007	2008	2009	2010 (K)
GSYH (Milyar \$), <i>Yeni Seri</i>	530,6	648,8	741,8	617,6	641 (P)
Fert Başına Gelir (FBG), \$	7.609	9,191	10,436	8.590	8.821(P)
- Satınalma Gücü (SGP) ile FBG,\$	11.588	13.023	14,200 (E)	12,000 (E)	12.500(P)
GSYH Büyüme Hızı (%)	6,9	4,7	0,7	-4,7	11,7 Mart
- İmalat Sanayii Üretimi (%)	5,5	5,6	-0,1	-7,2	20,6 Mart
Kapasite kullanım oranı (%)	81,8	81,1	64,7	69,7	73,4 Mayıs
Tüketici Fiyatları (TÜFE), %	9,7	8,4	10,1	6,5	3,6 Haziran(*)
Üretici Fiyatları (ÜFE≡TEFE), %	11,6	5,9	8,1	5,9	4,9 Haziran(*)
İşsizlik Oranı, %	9,9	10,6	14,0	13,5	13,7 Mart
Bütçe açığı (Milyar TL)	-5,5 (3,8 Milyar\$)	-13,9 (10,6 Milyar\$)	-17,0 (13 Milyar \$)	-52,3 (1) (34,8 Milyar \$)	-10,0 Mayıs(1) (6,7 Milyar \$)
Sos. Güv. Kur. Açığı (Milyar TL)	-19,2 (13,4 Milyar\$)	-25,8 (19,7 Milyar\$)	-28,8 (22 Milyar \$)	-29,3 (1) (19,5 Milyar \$)	-11,4 Mayıs(1) (7,6 Milyar \$)
İç Borç Stoku (Milyar TL)	251,5 (175Milyar\$)	255,3 (195Milyar\$)	274,8 (214 Milyar \$)	329,2 (1) (219 Milyar \$)	340,5 Mayıs(1) (227 Milyar \$)
Bütçe Açığı / GSYH (%)	-0,5	-1,6	-1,5	-5,5	-4,9(P)
<i>Bütçe Harcamaları / GSYH (%)</i>	23,5	23,8	23,0	28,2 (P)	27,9(P)
İhracat (% Artış)	16,4	25,3	23,0	-22,6	15,6 Mayıs
İthalat (% Artış)	19,5	21,8	18,8	-30,3	36,6 Mayıs
İthalat (Milyar Dolar)	-139,6	-170,0	-202,0	-140,9	-68,1 Mayıs(2)
<i>İhracat (Milyar Dolar)</i>	85,5	107,2	132,0	102,2	45,6 Mayıs
DIŞ TİCARET AÇIĞI (Milyar\$)	-54,0	-62,8	-70,0	-38,6	-22,6 Mayıs
İhracat / İthalat (%'si)	61,3	63,0	65,3	72,5	66,9 Mayıs
<i>Bavul Ticareti (Milyar Dolar)</i>	6,4	6,0	6,2	4,8	2,0 Nisan
İhracatımızda AB'nin Payı, %	51,6	56,4 (X)	48,0	46,0	46,2 Mayıs
İthalatımızda AB'nin Payı, %	39,3	40,4 (X)	37,0	40,1	39,2 Mayıs
<i>Hizmet Gelirleri (Milyar \$)</i>	27,2	30,9	36,9	35,1	6,8 Nisan
Hizmet Giderleri (Milyar \$)	-11,4	-14,6	-17,7	-16,5	-5,8 Nisan
<i>CARİ İŞLEMLER AÇIĞI (Milyar\$)</i>	-32,2	-38,0	-42,0	-13,9	-14,3 Nisan
Direkt Yabancı Sermaye (Milyar\$)	19,9	21,9	18,3	7,6 (3)	2,3 Nisan
Dış Borç Stoku (Milyar \$)	206,5	249,6	277,0	268,2	266,6 Mart
MB Döviz Rezervleri (Milyar \$)	60,9	74,0	73,4	74,8	75,2 Haziran

(K): 2010 yılına ait *Ay'ların yanındaki rakamlar Ocak ayından itibaren kümülatiftir*; (E): Emin ÇARIKCI.

(P): DPT Program Hedefleri: 2010-2012 (revize); (X): 2007'de AB'ye üye ülke sayısı 25'den 27'e çıkmıştır.

(*) Haziran 2010'da TÜFE % 0,56, ÜFE % 0,50 ve *yıllık enflasyon* sırasıyla %8,4 ve %7,6'dır.

(1) Yıllık ortalama \$ kuru 2000'de 627 bin TL, 2001'de 1,2 milyon TL, 2002-2003 1,5 milyon TL, 2004'de 1.428 bin TL, 2005' de, 1.341 bin TL, 2006' da 1,430 YTL, 2007de 1,3, 2008'de 1,281 ve 2009-2010'da 1,5 TL'dir.

(2) İthalatımızda ara malları ve hammaddelerin payı %73, sermaye malları %14 ve tüketim malları da %13'dür.

(3) 2009'da 7.6 milyar \$'lık Doğrudan Yabancı Sermaye (DYS) yatırımı girişinin 1.8 milyar \$'ı gayrimenkul satışındanır. Türkiye'den çıkan DYS ise, 1.6 milyar \$'dır.

Kaynak : TÜİK, DPT, TCMB, MB, HM ve DTM web sayfaları, Temmuz 2010.

Derleyen: Prof. Dr. Emin ÇARIKCI, Çankaya Üniversitesi, İİBF, Öğretim Üyesi, Ankara

NOT: Prof. Dr. E. Çarıkçı'nın en son makaleleri için bakınız: <http://carikci.cankaya.edu.tr>

3.İşsizlik:

2001'den bu yana Türkiye'nin esas meselelerinden biri de artan **işsizliktir**. TÜİK verilerine göre, **işsizlik oranları, Aralık ayları itibarıyla, 2000'de %6.5, 2001'de %8.4, 2002'de %10.6, 2003'de %10.5, 2004'de %9.4, 2005' de %10.3, 2006 da %9.9, 2007'de %10.6 ve 2008'de de %14,0 ve 2009'da %13,5 olarak gerçekleşmiştir.**

Mart 2010'da işsizlik oranı %13,7 (kentlerde %15,6), genç nüfusta (15-24 yaş grubu) %24,1 (kentlerde %24,6) gibi çok daha yüksek seviyededir. Demek ki, eksik İstihdam dahil, **kentlerde gençlerimizin yaklaşık %30'u işsizdir!** İşsizlik oranı %13,7 olduğu halde, Mart 2010'da **tarım dışı işsizlik oranı %16,7'dir. Mart 2010'da kayıt dışı istihdam %42,1'dir** (tarım sektöründe %85,1, tarım dışı sektörlerde %28,5'dir).

Mart 2009'dan-Mart 2010'a çalışma çağındaki nüfus 861 bin kişi artmış, tarım dışı istihdamdaki artış 957 bin kişi, tarım sektöründeki istihdam artışı 636 bin kişi olup, bu dönemdeki **toplam istihdamdaki artış 1,6 milyon kişidir.**

TÜİK'e göre 31 Aralık 2009 itibarıyla Türkiye nüfusu 72,6 milyon kişidir. Mart 2010'da istihdam edilen 21,7 milyon kişinin (parantez içinde milyon kişi) %23,9'u tarımda (5,9), %19,8'i sanayi (4,3), %5,8'i inşaat (1,2) ve %50,5'i (11,0) hizmetler sektöründe çalışmaktadır.

4. Gelir Dağılımı:

TÜİK'e göre (17 Aralık 2009) gelir dağılımı sonuçlarına göre Türkiye'de 2006'dan 2007'ye nüfusun en zengin %20'lik dilimi ile, en fakir %20'lik dilimi arasındaki gelir farkı 9,5 kattan 8,1 kata indi. Yine **2006'dan 2007'ye, Milli Gelirden aldığı pay;**

- **en fakir %20'lik nüfus %5,1'den %5,8'e,**
- ikinci %20'lik nüfus %9,9'dan %10,6'ya,
- üçüncü 20'lik nüfus %14,8'den %15,2'ye çıkmış,
- dördüncü 20'lik nüfus %21,9'dan %21,5'e ve,
- **en zengin %20'lik nüfus %48,4'den %46,9'a inmiştir.**

Belirtmek gerekir ki, **gelir dağılımında az da olsa iyileşme** olmasına rağmen, **en büyük gelir adaletsizliği işsizliktir.** Diğer taraftan, gelir dağılımında adaletsizlik kaçınılmazdır. En gelişmiş Batılı ülkelerde de benzer oranlar sadece %1 - %2 farkla yer almaktadır.

5. Türkiye Nüfusunun Yoksulluk Oranları ve kişi sayısı (2002 -2008)

Tablo-2'de görüldüğü gibi, 2007 yılında Türkiye'nin nüfusu 70,6 milyon ve 2008'de 71,5 (2009'da 72,6) milyon kişidir. 2008 yılında, 4 kişilik hanenin aylık açlık sınırı 275 TL, aylık yoksulluk sınırı ise 767 TL'dir.

2002 yılında %1.35 (926 bin kişi) olarak tahmin edilen **açlık sınırının altında** yaşayan fert oranı **2008 yılında** % 0.54'e (386 bin kişi), **yoksulluk oranı da** % 27'den (18.4 milyon kişiden) %17,1'e (12,2 milyon kişiye) **düşmüştür.** 2008 yılında kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanlarda yoksulluk oranı % 34,6 iken, kentsel yerlerde yaşayanların yoksulluk oranı % 9.4'tür.

Hane halkı büyüklüğü arttıkça yoksulluk riski artıyor. 2008 yılında hane halkı büyüklüğü 3 veya 4 kişiden oluşan hanelerde bulunan fertlerin yoksulluk oranı %8,5 olurken, 7 ve daha fazla olan hanelerde fertlerin yoksulluk oranı % 38,2 olarak hesaplanmıştır.

Tablo-2, Yoksulluk Oranları ve kişi sayısı (2002 -2008)

Yıllar	2002	2004	2006	2007	2008
Türkiye'nin nüfusu (Yıl Sonu Milyon kişi)	66,4	68,0	69,7	70,6	71,5
Gıda Yoksulluğu (Açlık) Sınırı %'si	1.35	1.29	0.74	0,54	0,54
Açlık Sınırındaki Kişi Sayısı (Bin Kişi)	926	909	539	381	386
Yoksulluk (Gıda+Gıda Dışı) Sınırı %'si	27.0	25.6	17.8	18,5	17,1
Yoksul Kişi Sayısı (Milyon Kişi)	18.4	18.0	12.9	13,1	12,2
Not: 2008 yılında, 4 kişilik bir ailenin aylık açlık sınırı 275 TL, aylık yoksulluk sınırı ise 767 TL'dir.					

Kaynak: TÜİK, Haber Bülteni, 5 Aralık 2008 ve 1 Aralık 2009.

Eğitim durumu yükseldikçe yoksul olma riski azalıyor. 2008'de okuryazar olmayanlarda yoksulluk oranı %39,6 olurken, ilkokul mezunlarında bu oran %13,4 lise ve dengi meslek okulları mezunlarında %5,6, yüksekokul, fakülte ve üstü mezuniyete sahip fertlerde ise sadece %0,7 olmuştur.

6. Enflasyon ve İmalat Sanayi:

Enflasyon: DİE (TÜİK), 1994 temel yılı yerine, 2003 baz yılı harcama kalıpları ve üretim yapısına göre, hazırlanan yeni endeks uygulamalarına göre, TEFE ÜFE'ye (Üretim Fiyatları Endeksine) dönüşmüştür. **2006'dan 2007'ye yıllık bazda** enflasyon, **TÜFE'de** %9,7'den %8,4'ye, **ÜFE'de** ise %11,6'dan %5,9'a düşmüş, **2008'de de** sırası ile %10,1 ve %8,1 ve 2009'da yıllık enflasyon TÜFE'de %6.5, ÜFE'de %3.6'ya gerilemiştir. **Ocak-Haziran 2010** döneminde yıllık enflasyon sırasıyla TÜFE'de %8,4 ve ÜFE'de %7,6'dır.

İmalat Sanayinde Kapasite Kullanım Oranı Aralık 2006'da %81,8, Aralık 2007'de %81,1 iken, bu oran 2008'de %64,7'ye gerilemiştir. **Aralık 2009'da** bu oran, %69,7'ye çıkmıştır (bu oran Ocak 2009'da %63,8 idi). **Mart 2010'da** %67,9 ve Mayıs 2010'da %73,4'dür.

İmalat Sanayii Üretimi 2005 yılında %5.8, 2006'da %5.5, 2007'de %5.6'lık bir artış göstermiş iken, bu oran **2008'de %−0.1 ve 2009'da %−7.2'ye gerilemiştir.** Ocak-Mart 2009'da %−22,3 gerilemiş olan imalat sanayii üretimi, Ocak-Mart 2010 döneminde %20,6'lık bir artışa dönüşmüştür.

7. 2008 – 2009 Dönemi Dış Ticaret ve Cari İşlemler

2008 yılında **ihracat** 132 milyar \$ (%23 artış), **ithalat** -202 milyar \$ (%18,8 artış) olup, **ihracatın ithalatı karşılama oranı (ihracat / ithalat = X / M) %65,2 ve Dış Ticaret (DT) açığı da -70 milyar \$'a çıkmıştır.** 2008 de ihracat artışının ithalat artışına geçmesinin temel sebebi ise yıllık büyüme hızının %6 – 8 aralığından %0.7'ye düşmesidir.

2009'da ihracat 102,2 Milyar \$ (%−22,6 azalış), ithalat −140,9 Milyar \$ (%−30,3 azalış), X/M'de %72,6'e çıkmış, DT açığı da −38,6 Milyar \$'a inmiştir. X/M ve DT açığındaki iyileşmelerin bedeli,

büyümenin %-4.7 negatife dönüşmesi ve imalat sanayiindeki küçülme sonucu ithalattaki %-30,3'lük gerilemedir. Çünkü, 2009'da ithalatımızın %71'i üretim ile ilgili ara malı ve hammaddeler ve %15'i de yatırım malı (makine teçhizat) olup, sadece %14'ü de tüketim malı idi. **Ocak-Mayıs 2010'da** ihracat %15,6 ve ithalat %36,6 artmış, DT açığı ise -22,6 milyar \$'a fırlamıştır. Bunun sebebi ise, bu dönemde büyüme hızındaki sıçramadır.

Cari İşlemler Dengesi (CİD) açığı (Cari Açık = Döviz cinsinden mal ve hizmet gelir ve giderlerinin farkı olup, Türkiye'nin kendi mal ve hizmet gelirleri ile ulaştığı bir dengedir). 2005'te -22,6 milyar \$'a, 2006'da ise -32,2 milyar \$'a, 2007 -38 milyar \$'a, 2008'de de 42 milyar \$'a ulaşmış, 2009'da ise negatif büyüme sonucu -13.9 milyar \$'a inmiştir. **Ocak-Nisan 2010'da** ise Cari Açık -14,3 milyar \$'a çıkmıştır.

2009 yılında Türkiye'nin mal ihracatı dışında elde ettiği döviz geliri 39.9 milyar \$ olup, bunun 35.1 milyar \$'ı hizmet gelirlerindedir (hizmet giderleri de -16.5 milyar \$'dır). Bu miktarın 4.8 milyar \$'ı bavul ticaretinden olup, başlıca hizmet gelirleri ise, milyar \$ olarak, turizm 21.3; taşımacılık 7.4; sigortacılık, finansal, ticari, resmi ve diğer hizmetler 2.0; inşaat hizmetleri 1.1 ve işçi dövizleri de 0.9 milyar \$'dır.

2009'da ekonomik krize rağmen, ihracat dahil, Türk ekonomisinin kazandığı döviz miktarı 142 milyar \$'dır. Bu miktar 2008'de 174.6 milyar \$ idi. 2005'den 2008'e Cari Açığın giderek artmasının esas sebebi ise, enerji (petrol, doğalgaz ve kömür) ve metal fiyatlarındaki artışa ilaveten, bu dönemde TL'nin aşırı değerlenmesinden kaynaklanmıştır.

Cari Açığın Finansmanı ise:

- Bu açığın bir kısmı net **DYS** yatırımları gelirlerinden,
- Önemli bir kısmı da TL'nin aşırı değerlenmesine yol açan kısa vadeli yabancı sermaye (**sıcak para**) girişleri ile finanse edilmektedir.
- Eğer Cari Açık kapatılamamış olsaydı bunun bir kısmı **MB'deki döviz rezervlerinden**,
- Geriye kalanı da kısa veya orta vadeli **dış borçlanma** ile finanse edilmektedir.

✓ **Doğrudan Yabancı Sermaye (DYS) Yatırımları: 2006 ve 2007 yıllarında** **DYS girişi 19.9 milyar \$ ve 21.9 milyar \$'a çıkmış** olmasına rağmen, bu miktarın büyük bir bölümü yeni üretim kapasitesi yerine mevcut üretim tesisleri ile bankaların yabancılara satılmasından elde edilen özelleştirme gelirleridir. **2008'de** Türkiye'ye **giren DYS** yatırımı **18.3 milyar \$ iken, 2009'da ise 7,6milyar \$'a** inmiş olup (1.9 milyar \$'ı gayrimenkul satışlarından), **çıkan** miktar ise **-1.6 milyar \$'dır. Ocak-Nisan 2010'da** Türkiye'ye **giren DYS** yatırımı **2,3 milyar \$ ve çıkan** ise **-541 milyon \$'dır.**

✓ **Yabancıların Gayrimenkul Alımları (YGA):** 12 Temmuz 2003'de Tapu Yasası'nda yapılan değişiklikten bu yana **yabancıların Türkiye'de gayrimenkul** (taşınmaz= ev, arsa ve arazi) **satın almaları** artmıştır. Bu satışlardan elde edilen dövizler Merkez Bankası (MB) tarafından ödemeler dengesinin Net-Hata ve Noksan Kaleminde gösterilirken, Temmuz 2004'den itibaren DYS kalemleri

içerisinde yer almaya başlamıştır. **Not:** Ekonomik kriz, **2009'daki ekonomik gelişmeler** ve hedefler için **bakınız** sayfa 13 – 20.

8. Dış ticaret (DT) açığı sorunumuz AB ile mi?

Son 40 yıldır Türkiye'nin AB ülkeleriyle dış ticaret açığının arttığı ve bu görüş 1996'dan bu yana Gümrük Birliği (GB) aleyhine öne sürülen iddialardan biridir. Oysa **Türkiye'nin esas Dış Ticaret Açığı sorunu**, Tablo-3'te görüldüğü gibi **AB dışı ülkelerle**dir.

2008'de ihracat 132.0 milyar \$ (%23 artış), **ithalat ise 202 milyar \$** (%18.8 artış), **DT açığı da -70 milyar \$**, ve **X / M ise %65.3'tür.** **Bölgeler itibarıyla, Toplam DT açığının (M – X = milyar \$):**

- **%44.4'ü (-31.0=38,1-7,1) Uzak Doğu ve Diğer Asya ülkeleriyle ve X / M =%18,6**
- **%35,4'ü (-24,7= 45,6-20,9) KEİ (Karadeniz Ekonomik İşbirliği) ülkeleriyle, X/M =%45,8 ve**
- **sadece %16,3'ü (-11,4=74,8-63,4) AB (Avrupa Birliği) ülkeleriyle ve X / M = %84,8'dir.**

TABLO-3, TÜRKİYE'NİN TOPLAM VE AB İLE DIŞ TİCARETİ (Milyar \$)

	1995	1996	2000	2001	2002	2003	2005	2006	2007	2008	2009
GSYH (Milyar\$)	210,8	240,0	265,4	196,7	230,5	304,1	483,9	530,6	656,0	741,8	617,6
GSYH (%)	8,0	7,1	6,8	- 5,7	6,2	5,3	8,4	6,9	4,7	0,7	-4,7
İthalat (M)	- 35,7	- 43,6	-54,5	- 41,4	- 51,6	- 69,3	- 116	- 139,6	-170,0	-202,0	-140,8
İhracat (X)	21,6	23,2	27,8	31,3	36,1	47,3	73,1	85,5	107,2	132,0	102,2
X/M (1) %'si	60,5	53,2	51,0	75,7	69,9	68,1	62,9	61,3	63,0	65,3	72,6
DT (2) Açığı	-14,1	-20,4	-26,7	-10,1	-15,5	-22,0	- 42,9	- 54,0	-62,8	-70,0	-38,6
CİD (3) Açığı	-2,3	-2,4	-9,8	+3,4	-1,5	-6,9	- 23,4	- 32,2	-38,0	-41,4	-13,9
1996-2008 Dönemi Toplam DT Açığı 454 Milyar \$ (ithalat 1261 – ihracat 807)											
AVRUPA BİRLİĞİ (AB) İLE DIŞ TİCARETİMİZ (4)											
İthalat (M)	-16,9	- 23,1	-26,6	-18,3	-23,3	-31,7	- 49,0	-59,4	- 68,6	-74,8	-56,5
İhracat (X)	11,0	11,5	14,3	16,1	18,5	24,5	38,3	47,9	60,4	63,4	47,0
X/M %'si	65,1	49,8	53,8	88,0	79,4	77,3	78,2	80,6	88,0	84,8	83,2
DT Açığı (M-X)	-5,9	-11,6	-12,3	-2,2	-4,8	-7,2	10,7	- 11,5	- 8,2	-11,4	-9,5
Toplam DT Açığı AB %'si	41,8	56,9	46,1	21,8	31,0	35,5	24,9	21,3	13,1	16,3	24,6
1996-2009 Dönemi AB ile Toplam DT Açığı 130.0 Milyar \$, AB Dışı Ülkelerle 324.0 Milyar \$											
M'de AB %'si	47	53	49	44	45	46	42,0	42,6	40,3	37,0	40,1
X'da AB %'si	51	50	52	51	51	52	52,4	56,0	56,3	48,0	46,0
(1) X/M = İhracatın İthalatı karşılama oranı. (2) DT = Dış Ticaret; (3) CİD = Cari İşlemler Dengesi; (4) AB'ye üye sayısı 2004'de 25'e ve 2007'de 27'ye çıkmıştır.											

Kaynak: DPT, Türkiye'nin üyeliğinin AB'ye Muhtemel Etkileri, Kasım 2004, s.26; TÜİK, Haber Bülteni, Nisan 2010.
Derleyen: Prof. Dr. Emin ÇARIKÇI, Çankaya Üniversitesi, İİBF.

2008'de DT açığının sadece %16,3'ü AB ülkeleriyle, AB ile X / M (ihracatın ithalatı karşılama oranı) %84,8 iken, bu son oran KEİ ülkeleriyle %45,8 ve Uzak Doğu ülkeleriyle ise sadece %18,6'dır. 2009'da toplam DT açığımız -38.6 milyar \$ iken, bu açığın sadece %24,6'sı (9.5 milyar \$'ı) 27 AB ülkesi ile, %75,4'üde (-29.1 milyar \$'ı) AB dışı ülkeler ile dir. 2009'da bu açık yalnız Rusya ile -16.5

ve Çin ile -11.0 milyar \$'dır (Toplam DT açığının %75.4'ü Rusya ve Çin ile dir). Üstelik, Uzakdoğu ülkelerinden ithal edilen malların yaklaşık %90'ı dayanıklı tüketim mallarından oluşurken, AB'den yapılan ithalatın ise en az %80'i yatırım ve üretim mallarından oluşmaktadır. Bu gerçekler körü körüne AB'ye karşı olanlara ithaf olunur.

GB'den bu yana 1996'dan 2009'a Türkiye'nin toplam dış ticaret açığı 454 milyar \$ ve bu açığının %28.6'sı (130 milyar \$) AB ülkeleri ile dir. Diğer taraftan **1995'den 2009'a Türkiye'de toplamda ihracat / ithalat %'si** (ihracatın ithalatı karşılama oranı) **%60.5'den %72.6'ya** çıktığı halde, **bu oran AB ülkeleri ile %65.1'den %83.2'ye (2007'de %88'e) fırlamıştır.**

Türkiye için, sadece dış ekonomik ilişkiler açısından bakıldığında bile, **önemli olan AB vizyonunu ve motivasyonunu kaybetmemektir. Ayrıca, AB projesi 35 fasılda** (başlıkta) Türkiye'nin ekonomisi, hayat standardı ve demokrasisinin gelişmesi ve iyileşmesi için modernleşme yolunda bir itici güçtür. **Aksi halde, AB yolunda harcanan 45 yıllık mücadeleye, emeğe ve kazanımlara yazık olur.** Gümrük Birliği ve Türkiye-AB ilişkileri (müzakereler) konularında **daha fazla bilgi için, bakınız: NOT-1**

Özetlersek, GB'den bu yana, 1995'den 2008'e:

- **GSYH** 210 milyar \$'dan 741.8 milyar \$'a **(3.5 kat artış),**
- **İthalat** 35,7 milyardan 202 milyar \$'a **(5,7 kat artış),**
- **İhracat** ise 21,6 milyardan 132.0 milyar \$'a **(6,1 kat artış),**
- **AB'den ithalat** 16,9 milyardan 74,8 milyar \$'a **(4,4 kat artış),**
- **AB'ye ihracat** ise, 11 milyardan 63,4 milyar \$'a **(5,8 kat artış),**
- **Türkiye'nin ithalatında AB'nin payı %47'den %37.0'a gerilemiş,**
- **İhracatımızda AB'nin payı ise, %51'den %48,0'a inmiştir.**
- **AB ile, ihracatın ithalatı karşılama oranı (X/M) %65'den %84,8'e fırlamış,**
- **Toplam DT açığında AB'nin payı %41,8'den %16,3'e gerilemiştir (Bakınız Tablo 3).**

9. Dış Ticaretin Döviz Cinslerine Göre Dağılımı

Tablo-4'de görüldüğü gibi, 2008 yılında dış ticaretimizde ithalatın %31,8'i Euro ile, %64,6'sı ABD doları ile, ihracatın ise %46,6'sı Euro ile, %47,7'side ABD doları ve %3,8'de İngiliz sterlini ile yapılmıştır. 2006'dan 2008'e yıllık ortalama döviz kurlarında 1\$=1.44 TL'dan, 1.3 TL'na gerilediği halde, bu dönemde 1Euro=1.8 TL'dan, 1.9 TL'na çıkmıştır. Böylece çapraz kurda Euro, Dolar karşısında en az %30'luk bir değer kazanmıştır.

2006 – 2008 döneminde ihracat artışının devam etmesinin bir sebebi de ihracatımızın yaklaşık %47'sinin Euro ile, ithalatımızın da %65'inin ise \$'la yapılması ile daha ucu dış girdi sağlanmasıdır.

Tablo-4, Dış Ticaretin Döviz Cinsine Göre Dağılımı (Ocak-Ekim 2008)

	İHRACAT	İTHALAT
Avro (Euro)	%46,6	%31,8
ABD Doları	%47,7	%64,6
Sterlin	%3,8	%0,6
Diğer	%2,3	%3,0

Kaynak: DTM, Dış Ticaret ve Başlıca Ekonomik Göstergeler, Mayıs 2009, s.42 ve 83

10. Halen TL en az %25 aşırı değerli

Türkiye kur politikasında **2001 yılında** dalgalı kura geçmekle **gerçekçi kur politikasından vaz geçti**. **Gerçekçi kur politikası** bir ülkenin başlıca dış ticaret ortaklarına göre, genellikle yıllık **iç ve dış enflasyon farkları** oranında devalüasyon yapılması (yerli paranın değerinin düşürülmesi) olarak tarif edilir. Türkiye'nin başlıca ticaret ortakları OECD ülkeleridir. **Aksi halde** o ülkede **iç ve dış rekabet gücü** giderek **azaldığı için**, ülkenin yerli girdi üreten, kullanan ve içe dönük sanayileri çöker, tasfiye edilir. Aynen Türkiye'de olduğu gibi. Türkiye'de 2001'den beri uygulanan **düşük kur – yüksek faiz politikası aşırı değerlenmiş kur** (ucuz döviz) **politikası** bu sonucu doğurmuştur.

Küresel krizden dolayı Türkiye'de döviz fiyatları bir ölçüde artmış olmasının rağmen **TL halen en az %25 oranında aşırı değerlidir**. Çünkü, **2002 – 2003 döneminde 1\$=1.5 TL idi**. **Bu gün de aynı seviyede** seyrettiğine göre, son 8 yıllık dönemde kümülatif olarak üretici fiyatları (iç maliyetler) en az %100'ün üzerinde arttığı, oysa bu oranın OECD ülkelerinde %20 dolayında kaldığı hesap edilirse, iç ve dış maliyet artışı farklarından dolayı içe dönük üretim yapan ve yerli girdi kullanan emek yoğun tarım, sanayi malı üreten KOBİ'ler, iplik ve kumaş sanayi, tabakaneler ve deri sanayi, boyahaneler gibi firmaların iç ve dış rekabet gücünü kaybetmeleri sonucu **iflas etmeleri ve tasfiyeleri kaçınılmaz olmuştur**.

Nitekim, sadece 2008 yılında Çorlu'da 60 deri fabrikası, Sönmez Filament, Edip İplik ve Şahinler Holding gibi iplik ve tekstil devleri yanında, Türkiye genelinde 100'e yakın orta ve büyük ölçekli tekstil fabrikası kapılarına kilit vurmaya zorunda kaldı. Nihayet, Kasım-Aralık 2008'de otomobil fabrikalarımızda üretimlerine ara vermek zorunda kaldılar. 8 – 10 yıl önce işsizi olmayan şehir olarak televizyonlarda programlar yapılan **Denizli'de 2004 – Temmuz 2009 döneminde 8279 firma kapanmıştır** (Milliyet, 9 Ekim 2009, s.9). Bu durumun Türkiye geneline de yayılabilir ve diğer örnekleri çoğaltabilirsiniz.

TL'nin %25 dolayında aşırı değerlenmiş olmasının maliyetleri ise, a) **tarım ve sanayi sektörlerindeki** yerli üreticilerimiz ve ihracatçılarımız aleyhine, **yabancılar lehine** iç ve dış piyasalarda %25 dolayında **haksız rekabet avantajı sağlanması** ile, b) **üreticilerin** yerli girdiler yerine **yabancı girdiler kullanmasına**, c) **tüketicilerin** de yerli mallar yerine **yabancı mallar** (yabancı tereyağı, yabancı TV) **satın almalarına yol açması sonucu Türkiye'de yatırım, üretim ve istihdam artışı frenlenmektedir**.

İlaveten aşırı değerlenmiş TL, orta ve uzun vadelerde, d) **yerli yatırımcıların** emek-yoğun yatırımlar yerine, **sermaye** (makine)-**yoğun yatırımlara yönelmesi suretiyle, istihdam artışı frenlenmekte**, e) yatırım ve üretime dönük **DYS yatırımları için** Türkiye'de döviz cinsinden işçi ücretlerinin artmasına yol açarak, bu tür **DYS yatırımlarının Türkiye yerine MDAÜ** (Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri) **ülkelerine yönelmesine yol açmaktadır**. **Özetlersek: TCMB'nin yüksek**

faiz – düşük kur politikası, özellikle emek yoğun, yerli girdi üreten ve kullanmak zorunda olan KOBİ'ler ile tarım sektörü için, **bir felakettir**.

Ekonomi ilmi alternatif maliyet üstüne kurulmuştur. Ucuz döviz politikasının avantajları ise, **a) sıcak para** girişleri sayesinde **belli bir süre**, döviz dar boğazını aşarak, **Cari Açığı kolayca finanse etmek**, **b)** ayrıca, ithalatın yaklaşık %90'ı ara malı, hammadde ve yatırım malı olduğu için ve istikrar programının da desteği ile **enflasyonu baskı altında tutmaktır**. **c)** İlaveten, bu politika **%25 ucuz ithal girdisi kullanan büyük firmaların**, ucuza ithal amlı satın alan ve dış turizmi tercih eden **tüketicilerin de yararındadır**.

Ancak, bu durum daha ne kadar sürecek? **“Ekonomi biliminin kanunları vardır ve er geç hükmünü icra eder”**. Bizden hatırlatması... Unutulmaması gerekir ki, **gerçekçi kur politikası yerli girdi üreten firmalara ve ihracatçılara en güçlü teşvik ve korumayı sağlayan bir politikadır**.

Özetlersek, gerçekçi kur politikası tarım ve sanayi sektörlerimizde iç ve dış rekabet gücünün korunması için çok önemlidir. Ayrıca bu kur politikası üretimde yerli girdi kullanımını için de çok önemlidir. Çünkü, Temmuz 2006' da **İSO' nun Durum Tespit Anketi'** ne göre, **2006' nın ilk yarısında, imalât sanayinde ihraç ürünleri içindeki ithal girdilerinin payı ortalama %36.6' dır. Bu oranlar tekstilde %35.2, giyimde %26.5, taş ve toprak da %15.5, metal eşya sanayinde %31.8, makine sanayinde %28.6, elektrikli makinede %30.9 ve taşıt araçlarında %36.3' tür** (büyük ölçekli işletmelerde %39.8, orta ölçeklilerde %17.8, küçük ölçeklilerde %62.5).

TL'nin aşırı değerlenmesinin sebeplerine gelince: **2005'ten 2006'ya yabancıların İMKB'den** hisse senedi alımları 33,8 milyar \$'dan 42,1 milyar \$'a (Net Artış 8,3 milyar \$) , **Devlet İç Borçlanma Senetlerine** yatırımları da 19,7 milyar \$'dan 29,5 milyar \$'a (Net Artış 9,8 milyar \$) çıkmış ve neticede toplam **portföy yatırımları (Sıcak Para) Ocak 2007'de** 71,6 milyar \$'a ulaşmıştır. Neticede **2004'ten 2007'ye yabancıların İMKB'deki payı %55'ten %70'e çıkmış** olup, bu oran 2010 yılında da devam etmektedir.

2004'de CİD açığı/GSMH oranı %-5,2 ve 2005'te %-6,4'e ve 2006'da ise %7,8 çıkmış 2000'deki %-5'lik oran 2001 krizinin temel sebebi olmasına rağmen, bankacılık kesimi BDDK tarafından sıkı bir şekilde denetlendiği için, bankaların açık pozisyonlarının düşük düzeyde seyretmesi, ilaveten 2002'den 2007'ye MB döviz rezervlerinin 26,7 milyar \$'dan 74 milyar \$'a çıkmıştır. Altın (3,2 milyar \$) dahil **TCMB döviz rezervleri 28 Aralık 2008 günü 73.4 milyar \$ iken, bu miktar, döviz piyasalarına müdahale sonucu, 28 Haziran 2009'da 68.3 milyar \$'a inmiş, Aralık 2009'da ise tekrar 74.8 milyar \$'a çıkmıştır, Mart 2010'da 72.4 milyar \$'a inmiştir.**

✓ **2008 Yılı itibariyle Türkiye'nin dünya ekonomisindeki yeri ise;** toplam üretimde (GSYH'da) ve nüfus itibariyle 17. dir. Dünya dış ticaretinde de Türkiye'nin ihracattaki sırası 22.ci, payı da %0.8, ithalattaki sırası 15. ve payı ise %1.2'dir. Türkiye'nin dünya DYS stokundaki payı da sadece %1,1 dolayındadır. Türkiye AB ülkeleri arasında 6. en büyük ekonomidir.

11. Merkezi Devlet Bütçesi ve Özelleştirme

2008 Bütçe Gerçekleşmeleri: 2008'de Bütçe harcamaları 226,0 milyar YTL, Bütçe gelirleri 209,0 milyar YTL, **bütçe açığı -17,0 milyar YTL (yıllık hedef -18,0 milyar YTL)**, faiz giderleri de 50,7 milyar YTL'dir (39 Milyar \$).

2009 Yılı Bütçesi: Bütçe harcamaları 267,3 milyar TL, gelirler 215,1 milyar TL, bütçe açığı ise -52,2 milyar TL, SGK açıkları da -29,3 milyar TL (9,5 milyar \$) olarak gerçekleşmiştir. Oysa, **yıllık bütçe açığı hedefi sadece -14,4 milyar TL ve SGK açığı da -21,4 milyar TL idi**. Ekonomik krizden dolayı 2009 yılında beklenen vergi gelirlerinin toplanamaması sonucu 2009 bütçe hedefleri ve mali disiplin felç olmuştur. 2009'da faiz giderleri de 53,2 milyar TL (35,5 milyar \$) olup, bu miktarın yaklaşık %88'i iç borç, %12'si de dış borç faiz ödemeleridir. **2009'da Bütçe gelirlerinin %24,7'si, vergi gelirlerinin de %30,9'u faiz ödemelerine gitmiştir**. Bu oranlar, sırasıyla 2003'de %58 ve %69, 2005'de %34 ve %42, 2006'da %27,5 ve %33,5, 2008'de %24,3 ve %30,1 idi. 2010 - 2012 dönemi revize edilmiş bütçe hedefleri ve GSYH'ya oranları Tablo-5'te yer almaktadır.

Ocak-Mayıs 2010'da bütçe açığı -10,0 milyar TL (6,7 milyar \$) ve SGK ları açığı'da -11,4 milyar TL'dir (7,6 milyar \$). Bu dönemde toplam faiz ödemesi 24,2 milyar TL (16,1 milyar \$) olup, bu miktarın %87,2'si iç borç faiz ödemesidir.

Özellikle 2001 yılından bu yana Türkiye' de Makro İktisat Politikaları (Para ve Maliye Politikası) tutarlı bir şekilde uygulanmaktadır. Önemli olan Mikro İktisat Politikaları' nda da başarı sağlamaktır. Mikro iktisat politikaları kapsamında; kamu kesimindeki (KİT'ler, Belediyeler ve BİT'ler dahil) her kurum ve kuruluşteki aşırı istihdamın ve israfın asgari düzeye indirilmesi ile, kamu kesimindeki verimlilik, kârlılık ve etkinliğin artırılmasına öncelik verilmelidir. Ancak, **bu tür köklü operasyonların yapılabilmesinin, politik risklerden dolayı, çok zor olduğu bilinen bir gerçektir**.

2005'te Özelleştirmede patlama: Türkiye'de 2005'te 19 büyük özelleştirme tutarı 19,5 milyar \$'a ulaşmış olup, böylece 10 yıllık gecikme bir yılda kapatılmış oldu. **2005'te yapılan 15,5 milyar \$'lık özelleştirme gelirin büyük bir bölümü 2006-2008 yıllarında Devlet Hazinesinin kasasına girmiştir**.

2005'TE BAŞLICA ÖZELLEŞTİRMELER:

<u>Satılan Şirket</u>	<u>Alan Şirket</u>	<u>Hisse Oranı</u>	<u>Satış Fiyatı (milyon \$)</u>
TÜRK-TELEKOM	SAUDİ OGER	%55,0	6.550
TELSİM	VODAFONE	TAMAMI	4.550
TÜPRAŞ	KOÇ-SHELL	%51,0	4.140
ERDEMİR	OYAK-ARCELDİR	%49,3	2.960
MERSİN LİMANI	PSA-AKFEN	TAMAMI	755
POAŞ	DOĞAN GRUBU	%44,1	616
		TOPLAM:	15.021

Özelleştirme Gelirleri 2003-2008: 1986-2002 döneminde yapılan özelleştirmelerden yaklaşık 8 milyar \$'lık gelir elde edildiği halde, 2003 yılından beri yapılan özelleştirmelerden 28,5 milyar \$'lık gelir elde edilmiştir. 2004'de 1,3, 2005' de 8,21, 2006'da 8,1, 2007'de 4,3 ve Ocak-Eylül 2008'de 6,3 milyar \$'lık özelleştirme geliri elde edilmiştir.

Son 4 yıldır piyasa çok durgun: Belirtmek gerekir ki, **son 10 yıldır** Türkiye'de ticaret kesimi büyük bir yapısal değişim geçirmektedir. **Giderek artmakta olan** yerli ve yabancı **süpermarket ve hipermarketler** gıdadan-giyime ve hatta beyaz eşyaya kadar ucuz ve kaliteli mallar satabildikleri için, başta bakkallar ve gıda toptancıları olmak üzere **küçük esnafa büyük bir darbe vurmaya devam etmektedir.** Nitekim, **1998'den Mart 2007'ye** Türkiye'de ki süpermarket ve hipermarket sayısı 2.135'ten 7.221'e (3,5 kat artış) çıkmış, bakkalların sayısı ise 167 binden 130 bine (%22 azalış) inmiştir. Tabii bu durumun eksilerini ve artılarını da düşünmek gerekmektedir.

2002-2007 döneminde yıllık ortalama büyüme hızı %7'lik bir artış göstermiş ise de, bu oran 2008'de %0,7'ye inmiş ve 2009'da da %-4,7'ye gerilemiştir. Türkiye'nin esas meselesi istikrarlı bir büyümedir. Nitekim **1993-2004 döneminde**, 3 ekonomik kriz geçiren Türkiye'de, ortalama büyüme hızı **ise sadece %3'dür.** **iktisadi büyümenin sürdürülebilmesi** için piyasanın tekrar canlandırılmasına ihtiyaç vardır. İlâveten, **istihdam artışının devamı** ve **işsizliğin azaltılabilmesi için tek çıkar yol** ise, 2004'te başlayan ve 2007-2009 dönemi sürekli olarak gerileyen **inşaat sektörünün tekrar canlandırılması gerekmektedir.** Çünkü bu sektör, en az 150 dolayında alt sektörü harekete geçirerek, özellikle yarı vasıflı ve vasıfsız işçilerin istihdam artışına en büyük katkıyı sağlamaktadır.

12. Çin Tehdidi ve Üretim Maliyetleri:

10 yıl önce, Dünya Ticaret Örgütü'nde (DTÖ) alınan kararlar sonucu, **2005 yılı başından itibaren dünya ticaretinde tekstil ve konfeksiyonda kotalar kalktı.** 2005 yılı başından itibaren, **Çin ürünlerine de AB pazarında kota uygulanmamaktadır.** Üstelik Çin parası Yuan \$'a bağlı olduğu için eksik değerlendirilmiştir. TL ise aşırı değerlidir. Bu durumda, hem **iç piyasada** ve hem de **dış piyasalarda Çin tekstil ve konfeksiyon ürünleri ile nasıl rekabet edeceğiz?** DTÖ tahminine göre **kotaların kalkmasıyla AB pazarında Türkiye'nin payı tekstilde %13'den %12'ye, hazır giyimde %9'dan %6'ya** inecek, **Çin'in payı ise, tekstilde %10'dan %12'ye, konfeksiyonda da %18'den %29'a** çıkacaktır.

Türkiye'de toplam maliyet içinde enerji maliyetlerinin oranı tekstilde %15, boyahanelerde ise %20, finansman maliyetleri de yüksek olduğu halde, **Çin'de** bu maliyetler çok düşük düzeydedir. **Çin'le rekabet edebilmek için**, kısa dönemde, **Türkiye'de %41** dolayında olan **istihdamdaki mali yükün** (sigorta primleri ve vergi kesintilerinin) **yarıya indirilmesi**, orta vadede, **enerji maliyetlerinin düşürülmesi için** de biran önce **nükleer santrallerin inşasına hız verilmelidir.** Fransa'da bile toplam elektrik üretiminin %74'ü nükleer santrallerden elde edilmektedir.

C. KÜRESEL EKONOMİK KRİZ, 2009'DA EKONOMİK GELİŞMELER VE HEDEFLER

1. Küresel Krizin Sebepleri:

2007'den önce ABD konut piyasasında mortgage (ipoteğe dayalı konut kredisi) uygulamasının geri ödeme imkanı zayıf olan geniş bir kesime yaygınlaştırılması, ayrıca bu kredilerin finans kuruluşları tarafından menkul kıymet haline getirilerek trilyonlarca \$'lık suni finansal kaynaklar yaratılması ve bu kaynakların vadeli piyasalara yatırılması, risk yönetiminin göz ardı edilmesi ve denetim yetersizliği, **Haziran 2007'de ABD'de Finansman Krizi'nin ortaya çıkmasına yol açmıştır. 2008'in son çeyreğinde** ABD'de birçok banka ve finans kuruluşunun iflas etmesi, bu krizin, **Türkiye dahil**, başta İngiltere ve Almanya gibi AB ülkelerine, bilahare de Uzak Doğu dahil **bütün sanayileşmiş ülkelere sıçrayarak hızla yaygınlaşmasına yol açmıştır.**

Bu krizden yaklaşık 1,5 yıl önce, \$ başta Euro olmak üzere **diğer konvertibl paralar karşısında hızla değer kaybetmeye başlamış**, \$'ın değer kaybı, bir yandan talebi artan ve üretimi kısılan **petrol fiyatlarının** hızla artmasına yol açmış, metal ve **gıda fiyatlarında hızla artışa** geçmesi ile, önce **ABD ekonomisi**, sonra **Avrupa ülkeleri** ve **Uzak Doğu ülkelerinde büyüme hızı giderek gerilemeye başlamıştı.** 2008'in başından itibaren metal fiyatlarının, ortasından itibaren gıda fiyatlarının, üçüncü çeyreğinde de, çapraz kurlarda \$'ın değer kazanmasının da etkileriyle, **petrol fiyatlarında ki gerilemeye rağmen bu kriz giderek derinleşmektedir.**

Kuzey Amerika ve AB'nin büyük ülkelerinde ve de Uzak Doğu ülkelerinde bir yandan büyüme hızları giderek düşmüş ve bu ülkelerin çoğunda 2008'in 3. çeyreğinde büyüme hızları %0 ile -1 düzeyine inmiştir. Bu finansal krizin negatif etkilerini asgari düzeye indirmek için önde gelen sanayileşmiş ülkelerde iflas eden bazı finans kuruluşları kamulaştırılmış, nerede ise bu ülkelerin çoğunda %50-100 arasında mevduat garantisi verilmiştir.

ABD ve AB'nin ileri gelen ülkeleri, bu krizin reel sektörde yapacağı tahribatı asgari düzeye indirmek için ortak hareket etmeyi kararlaştırmışlar ve bu ülkelerin merkez bankaları ve/veya hazineleri piyasalarına 5 trilyon dolara yaklaşan likidite sağlamaya başlamışlardır. Ülkeler bazında, milyar \$ olarak, ABD 850, Almanya 675, İngiltere 691, Çin 586, İrlanda 549, Fransa 461, Norveç 52, Portekiz 30, Rusya 86, İspanya 170, Hollanda 26, Güney Kore 130, Japonya 275, Avusturya 114 milyar dolarlık birer ekonomik destek paketi hazırlamışlardır. Şubat 2009'da ABD 830 milyar \$'lık 2. bir ek destek paketini yürürlüğe koymuştur.

Bu ülkelerde yaygın hale gelen finansal krizin, **Batılı ülkelerinin borsalarında ortaya çıkan %50'nin üzerindeki düşüşler** ve reel sektör üzerindeki gerilemenin giderek derinleşmesi, IMF ve OECD tarafından yapılan son tahminlere göre, **ABD ve AB ülkelerinde 2009 yılında büyüme hızlarının %-2,5 dolayına** inmiş ve bu krizden **en az etkilenmiş ülkeler ise başta Çin ve Hindistan ile bazı Orta Doğu ülkeleridir.**

2. Krizde Dolar Niçin Değer Kazandı, Niçin Değer Kaybetti ve Tekrar Niçin Değerleniyor?

En derin ekonomik kriz ABD'de **olmasına rağmen** \$'ın değer kazanması **herkesi şaşırtıyor**. **Bunun esas sebebi ise** ABD ekonomisinde dışa açıklığın (**ihracat + ithalat / GSYH oranının**) %20 dolayında, Almanya, **İngiltere ve Fransa** gibi ülkelerde ise %50 – 60 arasında seyretmesidir. Bu oran Japonya'da %25, Çin'de %65 ve Rusya'da da %45 dolayındadır. Dünya ekonomisinde bir durgunluk, dış talebin düşmesine, bu durum ise, küresel bir ekonomik krizde, dışa açıklık oranı yüksek olan ülkelerin daha çabuk ve daha derin etkilemektedir.

İlaveten, ABD'nin 1,7 trilyon \$'lık kurtarma paketlerini finanse etmek için 2 trilyon \$'ı aşan yüksek döviz rezervlerine sahip Çin ve Japonya **gibi ülkelerden borçlanmaya gitmesi \$ talebini, dolayısıyla fiyatını artırdığı için \$ değer kazanmaktadır**. Ancak, 2009'un 3. çeyreğinden itibaren Batılı ülkelerin GSYH büyüme hızlarındaki gerilemelerin azalması ve dolar bolluğundan dolayı \$/Euro çapraz kuru 1.25'ten tekrar 1.45 seviyesine çıkmış ise de, Haziran 2010'da çapraz kur tekrar 1.25 dolayına inmiştir. **ABD \$'ının tekrar değer kazanmasının esas sebebi ise, 2010'un ilk çeyreğinde büyüme hızının ABD'de %2,5, AB'nin Euro Bölgesinde ise %0,6 olarak gerçekleşmesidir.**

3. Türkiye'de Ekonomik Durum ve Kriz

Siyasi istikrar ve GSYH Büyüme Hızı: Her ekonomide **ekonomik istikrarın** ve yüksek seviyelerde sürdürülebilir büyümenin **ön şartı siyasi istikrardır**. Mart-Temmuz 2008 **AKP'nin kapatma davası** süreci sonucu **siyasi belirsizliğin** ortaya çıkması ile **toplam talep, toplam yatırımlar ve büyümede büyük düşüşler ortaya çıkmıştır.**

Nitekim, 2008'in I. çeyreğinden - II. çeyreğe (Nisan-Haziran 2008) sektörlerdeki artış hızları, sırasıyla imalat sanayiinde %7'den %2,5'e, ticarete %9,1'den %3,3'e, toplam tüketimde %7,6'dan %2,8'e, özel sektör yatırımları %14,1'den %0,6'ya gerilemiş, neticede I. çeyrekte %6,7 olan GSYH büyüme hızı AKP'nin kapatılma davası sonucu 2. çeyrekte %2,8'e inmiştir. 2008'in 2. yarısında küresel krizinde Türkiye'yi etkilemeye başlamış olması sonucu yıllık büyüme hızı %0,7'ye düşmüştür.

4. 2008 - 2009'daki Gerçekleşmeler

2001 krizinden bu yana, bağımsız hale getirilen BDDK, TMSF ve TCMB gibi kurulların görevlerini başarı ile yapması sonucu, dünya ekonomik krizine rağmen Türkiye'nin tek şansı ülkemizde banka ve finans krizi olmamasıdır. **2007'de %9.8 büyüyen bankacılık sektörü 11.7 milyar \$ kâr etmiş, 2008'de de %9.3'lük bir büyüme ile en az 10 milyar \$ kâr etmiş, 2009 yılının Nisan ayında da %8.5 büyüyen bu kesim yine aynı seviyede kar etmeye devam etmiştir.**

2008 ve 2009 yıllarında çeyrekler itibarı ile büyüme hızları. % olarak, sırasıyla;

- 1. dönemlerde 7.0 ve -14.5

- 2. dönemlerde 2.6 ve -7.7,
- 3. dönemlerde 0.9 ve -2.9,
- 4. dönemlerde -7.0 ve 6.0 olarak gerçekleşmiştir.

2008'den, **2009'a** GSYH büyüme hızı %0.7'den %-4.7'ye gerilemiş, alt sektörler itibariyle **büyüme hızları sırasıyla % olarak;**

- Tarımda 4.6'dan 3.3'e
- İmalat Sanayiinde -0.1'den -7.2'ye
- İnşaat'da -8.1'den -16.5'e
- Toptan ve Perakende Ticaret'de -1.5'dan -10.4'e
- Ulaştırma ve Haberleşme'de +1.5'dan -7.1'e gerilemiş
- Mali kuruluşlar (Bankalar) ise 9.1 ve 8.5'lik büyümeye devam etmiştir.

2009 yılında **büyümenin 4 temel motoru** olan a) **Toplam tüketim** %-2.3, b) **özel sektör yatırımları** %-22.0 küçülürken, c) **imalat sanayi üretimi** %-7.2 gerilemiş ve d) **ihracat** %-22.6 (ithalat %-30.3) dolayında gerilemiştir.

Dış Borç Stokunun Dağılımı: Mart 2010 itibarı ile Türkiye'nin **toplam dış borç stoku 266,6 milyar \$ olup**, bu miktarın **%63,5'i** (169,2 milyar \$) **özel sektöre** (bankalar ve şirketler), **%31,8'i** (84,9 milyar \$) **kamu sektörüne ve %4,7'si** (12,6 milyar \$) **TCMB'na aittir.** Türkiye'nin Mart 2010'daki toplam borç stoku 494 milyar \$'dır: 267 milyar \$'ı dış borç, 227 milyar \$'ıda iç borçtur.

Mart 2010'daki 267 milyar \$'lık dış borcun %79,6'sı uzun vadeli, %20,4'ünde kısa vadeli. **Esas sorun** 169 milyar \$'lık **özel sektör borcunun %28,5'inin (48,1 milyar \$'ın) kısa vadeli oluşu ve bu borcun bir yıl içinde nasıl geri ödeneceği veya çevrilebileceğidir.**

5. KDV ve ÖTV İndirimleri:

Ocak – Şubat döneminde imalat sanayi üretiminin %-25 dolayında gerilemesi ve işsizlik oranlarının hızla tırmanması sonucu, hiç olmazsa iç talebi geçici olarak arttırmak ve stokları eritmek için, geçici olarak Katma Değer Vergisi (KDV) ve Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) oranları düşürüldü. Nitekim, bu uygulama, özellikle Nisan ayında piyasada stokların erimesine ve bazı işletmelerin işten çıkardıkları işçileri tekrar geri çağırmalarına vesile oldu.

a) KDV indirim süresi 29 Mart – 30 Haziran 2009.

KDV indirim oranları %18'den, %8'e inen mallar;

- Bina ve bağımsız bölüm şeklindeki iş yerleri,
- Ev ve ofis binaları,
- Bilişim ve büro makinelerinin satışı,
- KOBİ'lerin kullandığı bazı sanayi ve iş makineleri.

b) ÖTV indirim süresi 16 Mart – 15 Haziran 2009 ve indirim oranları;

- Ticari araçlarda %10'dan %1'e,
- Motor silindir hacmi 1600 cc'yi geçmeyen otomobillerde %37'den %18'e,
- Kamyon ve otobüslerde %4'den %1'e,
- 250 cc'yi geçmeyen motorsiklerde %22'den %11'e,
- Beyaz eşya ve bazı elektronik eşyalarda %0'a indirilmiştir.

Ekonominin daha da kötüleşmesinin sinyallerini daha önceden alan AKP Hükümeti Mart-Haziran dönemi için KDV ve ÖTV indirimlerine gitmiş, bilahare bu uygulama çok küçük rotüşlarla Eylül

sonuna kadar uzatılmış ve bu uygulamaya Ekim başında son verilmiştir. Alınan bu tedbirlerin yerinde olduğu imalat sanayindeki kapasite kullanım oranlarının Ocak'da %63,8'den, Mart'da %64,7'ye ve Temmuz 2009'da %72.3'e (Eylül'de %701) çıkması sonucu bu sektörde 3. ve 4. çeyreklerde negatif büyümenin azalacağını müjdelemektedir. Bu sektörün milli gerilerdeki payı yaklaşık %25 ve toplam istihdamdaki payı da %20'dir.

6. İhtacat'da Bölgesel Değişme

Zenginler klubü olarak da bilinen **OECD ülkeleri** kapsamına, Türkiye dahil, ABD, Kanada, Japonya, Yeni Zelanda ve Batı Avrupa ülkeleri girmektedir. **2004'ten – 2009'a, Türkiye'nin ihracatında:**

- **OECD ülkelerinin payı %64,1'den, %53,1'e inmiş,**
- **AB ülkelerinin payı %54,7'den %46,0'a gerilemiş,**
- **Orta ve Yakın Doğu ülkelerinin payı %12,5'den %18,8'e,**
- **KEİ ülkelerinin payı da %10,7'den %12,1'ye çıkmıştır.**

Ekonomik kriz OECD ülkelerinde daha derin hissedileceği ve bu ülkelerin toplam ihracatımızdaki payının gerilemesi, **krizin Orta Doğu ülkelerinde daha az hissedileceği** ve bu ülke grubunun ihracatımızdaki payının giderek artması 2009 yılında ihracat açısından olumsuz beklentileri bir ölçüde azaltmış ve **dış talep yönünden Türkiye'de krizin daha hafif** atlatılmasına yol açmıştır.

Bunun için, 2009 yılında **ihracata dönük sanayicilere ve ihracatçılara yeterli kredi sağlanması, KEİ, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerine** ilgili bakanlar, başbakan ve cumhurbaşkanı tarafından bir ekonomi diplomasisi, özel sektör tarafından da **ihracat seferberliği başlatılması** çok yerinde olacaktır. Uzak Doğu ülkelerindeki ekonomik kriz bizi pek etkilemez. Çünkü, bu bölgenin ihracatımızda ki payı çok düşüktür.

7. Döviz Fiyatları Artışı Rekabetimizi Artırır mı?

\$ / € çapraz kurundaki değişmelere göre, € 2004'ten 2008 yılı ortasına kadar 1,7 TL ile 2,0 TL arasında, \$ ise 1,2 ile 1,4 arasında seyrediyordu. Nitekim, dünya ekonomik krizinin henüz yaygın olmadığı Nisan 2008'de ortalama döviz kurları yaklaşık 1 \$ = 1,3TL, 1 € = 2,0 TL, \$ / € çapraz kurda 1,58 idi.

Krizin derinleşmesi ve yaygın hale gelmesi ile **Kasım 2008'de çapraz kur 1,25 dolayına indiği için, 1 \$ = 1,6-1,7 TL, € da 2-2,1 TL dolayına çıkmış** oldu. Ancak, Ekim 2009 itibariyle 1\$=1.5 TL'nin altına inmiş, Euro ise 2.15 dolayına çıkmıştı. 2002'de bir \$=1.5 TL iken, halen 1.5 TL'nin biraz üstünde seyretmektedir. 2009'a kadar, TL'nin en az %40 dolayında aşırı değerlendirildiğini iddia etmiştik. 2010 yılında \$'ın 1.5 TL, €'nun 2 TL dolayında, çapraz kurun da 1,25 dolayında istikrara kavuşacağını varsayarsak bile, **(\$+€) sepetine göre, döviz fiyatlarındaki artışa rağmen, 2002'e göre TL hala en az %25 aşırı değerlidir.** Ayrıca, son krizden dolayı dış ticarete Türkiye'nin başlıca rakiplerinin ulusal paralarının da değer yitirdiği dikkate alındığında son aylardaki döviz fiyatlarındaki gerilemenin ihracata daha olumsuz etki yapacağı ortaya çıkmaktadır.

8. Revize Edilmiş Orta Vadeli Ekonomik Hedefler: 2009 ve 2010 – 2012

13 Nisan 2009 da krizden dolayı değiştirilmesi gereken 2009 – 2011 dönemi revize edilmiş temel ekonomik hedeflerin çok iyimser olduğunu belirtmiştim (Bakınız Temmuz 2009 makalesi). Tablo 5’de görüldüğü gibi, 16 Eylül 2009’da, 2009 yılı hedefleri tekrar revize edilmiş ve 2010 – 2012 dönemi için de Ortak Vadeli Program hedefleri de açıklanmıştır.

2009 ve 2010 – 2012 hedefleri açıkça göstermektedir ki, **Hükümet küresel kriz yüzünden mali disiplinden vazgeçmek zorunda kalmıştır**. Tipik bir örnek ise; 2009 için Bütçe Açığı hedefi –10.4 milyar TL’den -62.8 milyar TL’ye revize edilmiştir (gerçekleşme –52,2 TL). 2008’de bütçe açığı sadece -17 milyar TL idi. Diğer taraftan 2005- 2008 döneminde Devletin Bütçe Açığı / GSYH oranı %-0.5 ile %-1.6 arasında seyrettiği halde, bu oran 2009’da %-5,5’e çıkmış, 2010’da %-4,9, 2011’de de %-4,0 olarak hedeflenmiştir.

TABLO – 5, TEMEL EKONOMİK GERÇEKLEŞMELER: 2008 – 2009 ve HEDEFLER: 2010 – 2012

	2008	2009	2010(P)	2011(P)	2012(P)
Nüfus (Yıl ortalaması, milyon kişi)	71.1	71.9	72.7	73.5	74.3
GSYH Büyüme Hızı, (%)	0.7	-4.7	3.5	4,0	5,0
GSYH (Milyar \$)	742	617.6	641	669	723
Fert Başına Gelir (FBG, \$)	10.436	8.590	8.821	9.096	9.732
İşsizlik (%)	14.0	13.5	14,6	14,2	13,3
Enflasyon, TÜFE (%)	8.1	6.5	5,3	4,9	4,8
Devlet Bütçe Açığı (Milyar TL)	-17,0	-52.2	-50,0	-45,1	-39,1
Devlet Bütçe Açığı/GSYH (%)	-1.8	-5.5	-4,9	-4,0	-3,2
Bütçe Harcamaları / GSYH, (%)	23,0	28,2	27,9	26,7	25,6
Faiz Dışı Fazla/GSYH, (%)	3.5	0.1	-0,3	0,4	1,0
İthalat (Milyar \$)	-202.0	-140.8	-153	-168	-187
İhracat (Milyar \$)	132.0	102.2	107,5	118,0	130,0
Dış Ticaret Açığı (Milyar \$)	-70,0	-38.6	-45,5	-50,0	-57,0
İhracat / İthalat (%)	65,3	72.6	70,3	70,2	69,5
Dış Ticaret Hacmi / GSYH (%)	45,0	39.4	40,6	42,8	43,9
Cari Açık (Milyar \$)	-41,7	-13.9	-18,0	-22,0	-28,0
Toplam Tüketim Harcamaları (%)	0,5	-2,3	2,5	3,3	4,4
---Özel Kesim	0,3	-3,1	2,5	3,4	4,7
---Kamu Kesimi	1,8	8,0	2,3	2,8	2,2
Toplam Yatırım Harcamaları (%)	-3,5	-19.2	7,5	6,8	10,2
---Özel Kesim	-7,3	-22,0	8,0	10,0	12,0
---Kamu Kesimi	13,1	4,0	5,7	-4,6	2,6
Yurt İçi Talep (%)	-0,5	-7,6	3,8	4,4	5,8
Dünya Dış Ticaret Hacmi (%)	2,5	-11,9	2,5	---	---

(G): DPT’nin gerçekleşme tahmini; (P): DPT, Orta Vadeli Program (2010 – 2012)

Kaynak: DPT, Orta Vadeli Program (2010 – 2012), Eylül 2009, s.35 – 36 ve TÜİK, DPT, TCMB, MB, HM, DTM web sayfaları, Nisan 2010. Derleyen: Prof. Dr. Emin ÇARIKÇI

2008’de Faiz Dışı Fazla / GSYH oranı %3.1 iken, bu oran 2009’da %0.1’e inmiş, 2010 – 2012 döneminde de %-0.3 – %1 arasında hedeflenmesi bu duruma diğer bir örnektir. Bu durumda **Hükümetin IMF ile** tekrar yeni bir stand-by anlaşması yapmaması doğru bir karardır. **Çünkü**, yeni bir istikrar programı bu ortamda **iç talebi daha da daraltarak** Türk Sanayi’ni zor duruma sokacağı gibi, IMF’den alınacak 25 – 30 milyar dolarlık bir mali destek ise **\$ kurunu 1.2 TL, Euro’yu da 1.6 dolayına çekeceği için**, Türk ekonomisinin **iç ve dış rekabet gücü felç olacaktır**.

9. 2010 –2012 Dönemi Dünyada Beklentiler ve Türkiye

Türk imalat sanayinde dayanıklı tüketim malları için (otomobil, tv ve beyaz eşyalar) dış talebin hızla düşmesi Türkiye'nin en büyük handikapı. Çünkü, krizden önce, bu mallarda toplam üretimin %60-80'ini Türkiye ihrac ediyordu. Bu malların ihracatında AB'nin payı %80 dolayında seyrediyordu (Bakınız GB'nin zararı makalesi). Demek ki, Türkiye'de ekonomik **krizden çıkabilmenin iki ön şartı var: İç ve dış talebin canlanması. 2007'de %7.3, 2008'de %3.0 büyümüş olan dünya dış ticaret hacminin (ihracat + ithalat), 2009'da %-11.9'a gerilemesi, 2010'da ise sadece %2.5 büyüyeceği** tahmin edilmektedir.

21 Ocak 2010 Dünya Bankası tahminine göre, 2009'dan 2010'a büyüme hızları, Türkiye ihracatının en az %40'nı oluşturan Euro bölgesinde sadece %-3,9'dan %1,0'a, ABD'de %-2,5'den %2,5'e çıkabilecektir. 2011 yılında büyüme hızları ise ABD'de %2.7'ye, Euro bölgesinde %1.7'ye ve Türkiye'de de sadece %4.7'ye çıkabilecektir.

Tablo 5'deki DPT'nin büyüme hedefleri ise: 2010'da %3.5, 2011'de %4.0 ve 2012'de %5.0 olup, 2008'de GSYH 742 milyar \$ ve 2012'de 723 milyar \$, fert başına gelir ise sırasıyla 10.436 \$ ve 9.732 \$ olarak hedeflenmiştir. Bu durumda, maalesef **Türkiye, kötü gibi görünen 2008 yılındaki toplam üretim (GSYH) ve fert başına gelir seviyesine ancak 2013 yılında ulaşabilecektir.**

Sonuç:

Dünya ekonomisi **2000'li yılların başından 2007 yılı ortasına kadar düşük enflasyon – yüksek büyüme hızı** ve düşük faizli **likidite bolluğu** yaşadı. Bu durum **2007'nin ikinci yarısından itibaren tersine dönmüştür. Türkiye, dış kaynak ihtiyacını temin etmek için yüksek faiz – düşük kur politikasını uyguladı. Bu politika, zaten küresel krizden önce, içe dönük üretim yapan** başta tarıma dayalı sanayiler dahil, iplik, tekstil, boyahane, tabakhane ve deri sanayii gibi sektörlerde faaliyet gösteren **şirketlerin, dış rekabete dayanamadıkları için, en az %50'sinin kapanmasına yol açtı.**

Halen TL, 2002 yılına göre en az %25 aşırı değerlidir. Çünkü, 2000 – 2003 dönemi 1 \$=1.5 TL iken, bu gün de nerede ise aynı seviyededir. **TL' nin giderek aşırı değerlenmesi, bir yandan yıllık enflasyon hızının tek haneli rakamlara inmesine** önemli katkıda bulunmuş, öte yandan döviz kazanan kesimlerin kazançlarını büyük ölçüde azaltmış, ilaveten dış ticaret ve cari işlemler açıklarının giderek artmasına yol açmıştır. Onun için, bundan böyle **gerçekçi kur politikasına titizlikle devam edilmelidir.** Ayrıca, **ucuz döviz – yüksek faiz politikası** Türk sanayiinin ve tarım sektörünün **iç ve dış rekabet gücünün giderek azalmasına, özellikle bir çok emek yoğun ve pahalı enerji yoğun sanayilerin tasfiyesine (kapanmasına) yol açmıştır.**

2009 ve 2010 – 2012 hedefleri açıkça göstermektedir ki, **Hükümet küresel kriz yüzünden mali disiplinden vazgeçmek zorunda kalmıştır.** Tipik bir örnek ise; 2009 için Bütçe Açığı hedefi –10.4 milyar TL'den –52,2 milyar TL'ye çıkmıştır. 2008'de bütçe açığı sadece -17 milyar TL idi. Diğer taraftan 2005-2008 döneminde Devletin Bütçe Açığı / GSYH oranı %-0.5 ile %-1.8 arasında

seyrettiği halde, bu oranın 2009'da %-5.5'e çıkmış, 2010'da %-4.9, 2011'de de %-4.0 olarak hedeflenmiştir.

Ekonominin daha da kötüleşmesinin sinyallerini daha önceden alan AKP Hükümeti Mart-Haziran dönemi için KDV ve ÖTV indirimlerine gitmiş, bilahare bu uygulama çok küçük rotüşlarla Eylül 2009 sonuna kadar uzatılmıştır. Alınan bu tedbirlerin yerinde olduğu imalat sanayindeki kapasite kullanım oranının Ocak'ta %63,8'den, Mart'ta %64,7'ye ve Aralık'da %69,7'ye çıkması sonucu 4. çeyrekte büyümenin %6'ya çıkmasını sağlamıştır. Bu sektörün milli gerilerdeki payı yaklaşık %25 ve toplam istihdamdaki payı da %20'dir.

Hükümetin IMF ile tekrar anlaşmaktan ve yeni bir istikrar programı uygulamaktan vazgeçmesi doğru bir karardır. Çünkü, yeni bir istikrar programı iç talebi daha da daraltarak Türk Sanayi'ni zor duruma sokacağı gibi, IMF'den alınacak 25 – 30 milyar dolarlık bir mali destek ise \$ kurunu 1.2 TL, Euro'yu da 1.6 dolayına çekeceği için, Türk ekonomisinin iç ve dış rekabet gücü felç edilecekti. Haziran 2010'da Merkez Bankası **döviz rezervleri 75,2 milyar dolardır.** 2010'un ilk çeyreğinde, geçen yılın aynı dönemine göre, büyüme hızının %11,7'ye çıktığı ve durgunluktan henüz çıkıldığı bir ortamda, bu miktar çok yüksektir. **Onun için Merkez Bankası bir an önce, döviz fiyatlarının daha da düşmesini önlemek için, piyasadaki döviz alımlarına hız vermelidir.**

İç ve dış ekonomik kriz sonucu büyüme hızının %-4,7 gerilemiş olmasından dolayı 2008 den, 2009'a ithalat %-30,3 ve ihracat da %-22,6 dolayında gerilediği için; **2008'den 2009'a;**

- İthalat 202 milyar \$'dan 140,8 milyar \$'a,
- İhracat 132 milyar \$'dan 102,2 milyar \$'a,
- Dış ticaret açığı -70 milyar \$'dan -38,6 milyar \$'a inmiş ve neticede
- Net DYS girişleri ve net hizmet gelirleri de 26.2 milyar \$'a ulaşmış,
- Cari açığın da -42.0 milyar \$'dan -13.9 milyar \$'a inmesi sağlanmıştır.

2007 yılında, **Türkiye'de ilk defa,** başlıca sanayi malları ihracat adedi konusunda yaptığım bir araştırmaya göre, **2006'da Türk özel sektörünün ürettiği 18,3 milyon adet televizyonun %89,6'sı** (16,4 milyon TV), 6,2 milyon adet **buzdolabının %67,7'si (4,2 milyonu),** 5,4 milyon adet **çamaşır makinesinin %63'ü (3,4 milyonu), 756 bin adet otomobilin %58,3'ü (441bini) ihraç edilmiştir** (*detay için bakınız Not-1, GB makalesi*). Krizden önce ihrac edilen bu malların en az %80'i AB pazarına yönelmişti. 2008'in dördüncü çeyreğinden itibaren giderek ağırlaşan küresel kriz ve dış talebin azalması sonucu bu tür mallardaki ihracat gerilemesi %-35 - %-47 arasında seyretmiştir.

Demek ki, Türkiye'de ekonomik **krizden çıkabilmenin iki ön şartı var: İç ve dış talebin canlanması. 2007'de %7.3, 2008'de %3.0** büyümüş olan **dünya dış ticaret hacminin** (ihracat + ithalat), **2009'da %-11.9 gerilemesi,** 2010'da ise **sadece %2,5 büyüyeceği** tahmin edilmektedir. 21 Ocak 2010 Dünya Bankası tahminine göre, 2009'dan 2010'a büyüme hızları, Türkiye ihracatının en az %40'nı oluşturan Euro bölgesinde sadece %-3,9'dan %1,0'a, ABD'de %-2,5'den %2,5'e, çıkabilecektir.

Bu durumda **dış talep açısından 2010 yılı da kayıp bir yıl olacaktır.** Özetlersek, Türk ekonomisinin, ihracata dönük sektörler ve işletmeler açısından krizden çıkabilmesi için önce ABD

ekonomisinin ve onu takiben AB ülkelerinin en kısa zamanda yıllık büyüme hızında %3 seviyesine, Türkiye’de ise tekrar %6’nın üzerine çıkabilmesine bağlıdır.

Toplam borç stoku yönünden **Türkiye’nin esas meselesi** Dış Borç Stokundan çok, **İç Borç Stokudur**. Çünkü, son 10 yıldır devlet bütçesinin en büyük kamburu olan **toplam faiz ödemelerinin %85-90’ı iç borç faiz ödemelerine** giderken, son birkaç yıldır toplam **Dış Borç Stoku’nun** yaklaşık %70’i **Özel Sektör’e** ve %30’u da **Kamu Kesimi’ne** aittir. Kriz ortamında esas sorun, Mart 2010’da özel sektöre ait 48,1 milyar \$’lık kısa vadeli dış borcun nasıl finanse edileceğidir.

Mart – Temmuz 2008 AKP’nin kapatma davası süreci ile, dünyadaki ekonomik krizin olumsuz etkileri sonucu **2008’de toplam yatırım ve özel tüketimin gerilemesi ile GSYH büyüme hızı %0.7’ye inmiş, 2009’da ise bu oran %-4.7’ye gerilemiştir.**

Tablo 5’deki DPT’nin büyüme hedefleri ise: 2010’da %3.5, 2011’de %4.0 ve 2012’de %5.0 olup, 2008’de GSYH 742 milyar \$ ve 2012’de 723 milyar \$, fert başına gelir ise sırasıyla 10.436 \$ ve 9.732 \$ olarak hedeflenmiştir. Bu durumda, maalesef **Türkiye, kötü gibi görünen 2008 yılındaki toplam üretim (GSYH) ve fert başına gelir seviyesine ancak 2013 yılında ulaşabilecektir.** Ancak, **2010’un ilk çeyreğindeki %11,7’lik büyüme hızı artışı bu hedefi 2012’ye çekebilir.**

Ocak-Mart 2009 dönemine göre, **Ocak-Mart 2010’da GSYH büyüme hızı %-14,5 gerilemeden %11,7’lik bir artışa geçmiş,** Haziran 2010’da yıllık enflasyon TÜFE ve ÜFE’de sırasıyla %8,4 ve %7,6 olmuş ve neticede Türkiye durgunluktan çıkmıştır. **Sektörler itibariyle,** bu oranlar sırasıyla, imalat sanayiinde %-22,3’den %20,6’ya, toptan ve perakende ticaret de %-26,2’den %22,4’e, inşaat da %-18,6’dan %8’e, ulaştırma ve haberleşmede %-16,3’den %11,3’e ulaşmıştır. **Toptan talep ve yatırımlar** açısından da, yine bu oranlar sırasıyla, toplam talep’de %-10,1’den %9,9’a, toplam yatırımlarda %-27,6’dan %14,4 (özel sektör yatırımlarında %-32,2’den %22,1’e) pozitif büyümeye dönüşmüştür. Bu durumda, **Hükümetin** bir an önce **2010 büyüme hızı hedefini %3,5’den %6 dolayına çekmesi** ve 2011-2012 hedeflerini de pozitif yönde revize etmesi **beklenmektedir.**

Bu müspet gelişmelerin bedeli ise dış ekonomik gelişmelerde ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de ithalatın %87’si üretim ve yatırım ile ilgili olduğu için, **büyüme hızındaki müspet gelişmeler sonucu, Ocak-Mayıs 2010** döneminde **ihracat artışı %15,6 (45,6 milyar \$), ithalat artışı da %36,6 (68,1 milyar \$)** olarak gerçekleşmiş, neticede dış ticaret açığı –22,6 milyar \$’a, **Ocak-Nisan 2010’da cari açık –14,3 milyar \$’a** fırlayarak **2009’da ki yıllık –13,9 milyar \$’lık cari açığı aşmıştır!**

Özetlersek, 1 – 2 yıl içinde **küresel kriz sona erdiğinde Türkiye’nin önü açıktır.** Nitekim, **Türk ekonomisi 2008’de 175 milyar \$, 2009’da krize rağmen yıllık 142 milyar \$’ı aşan bir döviz kazanma potansiyeline ulaşmıştır.** Bu meblağın 102 milyar \$’ı ihracattan, geriye kalan 35 milyar \$’ı da başta turizm, taşımacılık ve müteahhitlikten elde edilen hizmet gelirleri olmak üzere bavul ticaretinden kaynaklanmıştır. Türkiye 40 bin kişilik ihracatçı ordusuyla 140 dolayındaki ülkeye ihracat yapmaktadır. Türkiye’ nin ihracatında imalât sanayi sektörünün payı %94-95, tarım, ormancılık ve balıkçılığın %3-4, madencilik ve taş ocaklarının payı da %1,5 dolayındadır.

Kötümserliğe gerek yoktur. Ancak yıllardır süregelen köklü reformları biran önce hayata geçirmek gereklidir. En kısa zamanda, özellikle;

Türk Ekonomisinin ve devlet bütçesinin en büyük kamburu kayıt dışı ekonomidir çünkü;

- Türkiye’de toplam vergi gelirlerinin %70’inin dolaylı vergilerden (%30’unun sadece enerji sektöründen) alınması,
- enerji fiyatlarının (elektrik, petrol ve doğalgaz) ve
- gelir vergisi, KDV ve ÖTV gibi vergilerinin yüksek seviyelerde tespit etmek zorunda kalınmasının,
- yerli ve yabancı sermaye yatırımlarını caydıran,
- haksız rekabetin varoluşunun en önemli sebebi %35 dolayında seyreden kayıt dışı ekonomidir.

Türkiye’nin ve Türk Dünyası’nın ekonomik sorunları, Türkiye – AB ilişkileri ve Müzakereler konularında bilgi için **bakınız Not-1.**

Not-1: Prof. Dr. Emin ÇARIKCI’nın 1-"Öğrencilere Ekonomik Tavsiyeler";
2-"Türkiye’de Ekonomik Gelişmeler: 2008-2010". Bu makale her 3 ayda bir (Ocak, Nisan, Temmuz ve Ekim) revize edilmektedir, 3-"AB ile ilişkiler ve GB’nin Zararı",
4-"AB ile Müzakereler ve Beklentiler" ve 5-"Türk Cumhuriyetleri’nde Ekonomik Gelişmeler: 1980-2006" konulu 50 sayfayı aşan makaleleri, yazarın Çankaya Üniversitesi’ndeki yeni Web sayfasında yayımlanmaktadır. Bakınız:
<http://carikci.cankaya.edu.tr>